POTROŠAČKO PROTIV DRUŠTVENOG

DRUŠTVENO preduzeće Ravanica iz Ćuprije je po prvi put bilo meta medijske hajke 2009. godine, kada su ga radnici blokirali i odbranili od nasilnog pokušaja Agencije za privatizaciju da im smeni upravu i na brzinu ih proda. Jedna od parola koje su tada uputili državi glasila je: „Nikad nam niste pomagali, nemojte ni sada!“
Pet godina kasnije, početkom aprila ove godine podigla se poprilična prašina oko presovane bubašvabe koja je, prema tvrdnjama Nacionalne organizacije potrošača Srbije, navodno pronađena u „bonžiti“, najprofitabilnijem proizvodu Ravanice. Jednodušne simpatije medija bile su na strani potrošačkog udruženja, protiv društvenog preduzeća.
Prošle nedelje je Nacionalna organizacija potrošača Srbije objavila saopštenje da „DRUŠTVENO preduzeće Ravanica, proizvođač Bonžite, odlučuje da pokrene PRIVATNU tužbu protiv predsednika NOPS-a lično...“. U istom saopštenju NOPS najavljuje da će „nakon završetka parnice, na osnovu Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, svakako tražiti da se javnosti stavi na uvid troškovnik advokata, odnosno koliko je ovaj spor koštao jedno društveno preduzeće“. *Kurir* je saopštenje preneo u tekstu pod naslovom SRAMOTA.
Reklo bi se da naša demokratija savršeno funkcioniše, ne? Imamo prava i nevladine organizacije koje ih štite, kuražne medije, pristup informacijama od javnog značaja, državu koja od svega toga zazire... Još da raskrstimo sa ono malo ostataka društvene svojine i bog da nas vidi.
Predlažemo vam da medijsku „presudu“ Ravanici čitate imajući u vidu tekstove čije delove prenosimo u ovom broju. Tekst Tamare Đorđević pisan je na osnovu uvodnog izlaganja koje je dala jula ove godine na okruglom stolu *Izložba U ime naroda i svakodnevni život – veze između revizionizma i privatizacije.* Tekst Nade Novaković je rezime predavanja koje je održala oktobra prošle godine u okviru našeg seminara posvećenog Borisu Kidriču i Edvardu Kardelju *Društvena svojina i samoupravljanje – da li je moguće društvo bez države?*
Odgovor na pitanje kako smo došli dotle da nemamo gde da radimo, ali imamo potrošačka prava, nije ni malo jednostavan.
Učitelj neznalica i njegovi komiteti

Izložbom U ime naroda protiv radničke klase

TEKST je pisan nakon okruglog stola realizovanog pod naslovom *Izložba U ime naroda i svakodnevni život – veze između revizionizma i privatizacije*, u prostorijama udruženja građana Učitelj neznalica i njegovi komiteti, 18. jula 2014. godine. Budući da smo u programu učestovali kao uvodničari, tekst baveći se koncepcijom izložbe uključuje i pozicioniranje u odnosu na neke stavove koji su se mogli čuti na tribini.

Pokazaćemo kako izgleda kada jedan deo građanskih akademskih „eksperata“ uzdiže četništvo, kralja i monarhiju, nazivajući jugoslovenski socijalizam represivnim režimom. I sve se to događa u momentu kada postaje jasno ono što smo do sada znali i što je već bilo na snazi, ali nismo lako uspeli da pokažemo. A to je da su radnička klasa i nezaposleni prvi na udaru kapitala, dok sa novim zakonom o radu radništvu dolaze još teži dani koji su sve do juče bili u senci priče o rehabilitaciji Draže Mihajlovića. Zadnjih dana trajanja izložbe *U ime naroda* u Muzeju istorije Jugoslavije i kratkotrajnog protesta radnika protiv novog zakona o radu koji se održao u blizini Muzeja, na Trgu Nikole Pašića (nekada Trg Marksa i Engelsa) dogodilo se nešto što najdirektnije otvara konfliktno mesto između interesa radničke klase sa jedne i konzervativne rehabilitacione politike i revizionističkih stremljenja sa druge strane.

Neki detalji o izložbi *U ime naroda represija u Srbiji 1944–1953*

Naslov izložbe *U ime naroda represija u Srbiji 1944–1953* govori možda više nego što se samom izložbom htelo kazati. Kada se godina oslobođenja zemlje od nacifašističkog okupatora i njihovih pomagača označi godinom represije, kako to sugeriše naslov izložbe, a represivnim se označi metod kojim se dolazilo do slobode, to onda nedvosmisleno znači da se izložbom staje na stranu onih prvih. Pod naznakom da je reč o „multimedijalnoj“ izložbi korišćena su sva moguća sredstva koja bi pokazala da se nasleđe revolucionarnog rata, socijalne revolucije i revolucionarnog procesa temelje na represivnim metodama. I to je, na svu sreću, tačno. Jer ako sklonimo građansku moralizatorsku skramu sa očiju i sagledamo doba okupacije, masovnih istrebljenja, rata i borbe za oslobođenje mi sa nasleđem proizvoda direktne borbe progresivnih jugoslovenskih radnika i seljaka bez kojih socijalna revolucija ne bi bila moguća možemo samo da se složimo. Na nacifašisitičko okupaciju odgovoreno je na politički način: borbom za oslobođenje i nekapitalističku sutrašnjicu. Ostaje sada pitanje po koga je ta borba bila represivna? Za saradnike okupatora? Same okupatore? Da bi se izložbom zastupalo suprotno prikazani su antikomunistički igrani filmovi čija vrednost ne bi mogla biti ona sa karakterom dokaza ili istorijske važnosti.

Nedoslednosti u izboru objekata i sadržaja koji će poslužiti da bi se posetioci ubedili u represivni karakter socijalističkih vlasti, revolucionarnog procesa ili čak komunizma predstavljenog, naravno, u svetlu apstraktne političke solucije znatno pomaže tematska nedoslednost i neautentičnost istorijskih predstava. Ovde mislimo na izlaganje mape sovjetskih gulaga iz 1953. godine. Mapa ne samo da nema nikakve veze sa navodnom temom izložbe nego se njome ignorišu informbiroovska situacija, raskid političke nadležnosti SSSR-a nad Jugoslavijom 1948. godine i ekonomske i političke posledice[1] koje su usledile. Izlaganjem mape operacija izjednačavanja onoga što zovu staljinizmom i titoizmom je uspešno obavljena. Ako stavljanje znaka jednakosti između komunizma i nacionalsocijalizma služi da očuva postojeće stanje stvari,[2] što je nesumnjivo, onda prethodni postupak služi kao argumentacijska dopuna manifestaciji istorijsko-političkog srastanja nespojivih političkih koncepcija. Svoj udeo u takvo postavljenom obrascu imaju i ona savremena antifašistička udruženja koja sa nelagodom gledaju na komunistički aspekt antifašističke borbe ili u maniru nefašističke ili antifašističke buržoazije prave otklon od njega. Još češći su slučajevi odvajanja antifašizma i komunizma.[3]

Kustoska koncepcija oličena u izboru izloženih umetničkih slika i statua pledira povratku ideje o kultu ličnosti Tita (karakternim crtama vođa i „harizmatičnoj“ moći jednog čoveka). Međutim, zaboravlja se da upravo na levici niče kako ideja o kultu ličnosti, tako i njena najuverljivija kritika. Nakon Staljinove smrti i tokom XX kongresa pojedini komunisti kultom ličnosti objašnjavaju nedaće sovjetskog društva. Kritike takvog pogleda pored brojnih, bez obzira na raznolike zaključke o tom pitanju, mogu se naći u izlaganjima evrokomunista, nehumanističkih marksista, te pojedinih državnika, od teoretičara i doživotnog člana komunističke partije kakav je bio Luj Altiser,[4] preko političara poput Palmira Toljatija[5], sve do samog Tita[6].

Ironija istorije i ideološka predubeđenja danas teže da upravo one kritičke ocene koje je Tito usmerio prema sovjetskom rukovodstvu budu pripisane i samom jugoslovenskom društvu i Titu kao državniku. Nevolja sa potpunom diskreditacijeom jugoslovenskog samoupravnog društva često šteti samom pokušaju diskreditacije jer se ona završava ponavljanjem istih onih ocena koje su komunisti upotrebljavali pri kritikovanju drugih državnih politika i fenomena i time otvara sumnju u upoznatost sa predmetom kritike.

Tamara Đorđević

nastavak u sledećem broju

1 Navedimo samo neke: ekonomska blokada pomoći od strane SSSR-a, četrdeset i sedam zaključenih ugovora FNRJ sa istočnoevropskim zemljama koje su raskinule vlade tih zemalja nakon Titovog „ne“ Staljinu. Detaljnije: Edvard Kardelj, Generalna skupština OUN [Organizacija Ujedinjenih Nacija], Govor na plenarnoj sednici, Njujork 25. septembra, 1950, u: Vladimir Dedijer, *Dokumenti 1948 I–III*, (III), Izdavačka radna organizacija „Rad“, Beograd, 1980, str: 109–122, str. 117.

2 Pogledati dragocen tekst predavanja o sličnoj temi: Miklavž Komelj, „Uloga označitelja 'totalitarizam' u konstituisanju polja 'istočne umetnosti'“ (prvi deo), Sarajevske sveske, (br. 32/33), Sarajevo–Ljubljana, 2011, str: 185–201. I od istog autora: „Uloga označitelja 'totalitarizam' u konstituisanju polja 'istočne umetnosti'“ (drugi deo), Sarajevske sveske, (br. 37/38), Sarajevo – Ljubljana, 2011, str: 242–260; dostupno online: http://www.novosti.com/2012/03/uloga-oznacitelja-totalitarizam-u-konstituisanju-polja-istocne-umetnosti/#sdfootnote8sym, posećeno: 1. 11. 2012.

3 Na primer, u brošuri *U čast španskim borcima* naći ćemo sledeću tvrdnju: „Antifašizam, a ne komunizam, bila je zajednička uporišna tačka dobrovoljaca koji su se borili na strani Republike.“ *U čast španskim borcima: Španski građanski rat 1936 –1939*, Muzej istorije Jugoslavije, Beograd, 2006.

4 Altiser će pisati da „je pojam kojim komunisti označavaju jedan značajan istorijski fenomen u SSSR-u i radničkom pokretu: koncept 'kulta ličnosti', ako se uzme kao teorijski pojam 'nenalaziv', nepodložan klasifikaciji u marksističkoj teoriji; on može dobro da opiše i osudi jedan stil ponašanja, i da zbog toga ima dvostruku praktičnu vrednost, ali (...) Marks nikada nije smatrao da jedan stil političkog ponašanja može da se direktno asimiluje u jednu istorijsku kategoriju (...)“ Louis Althusser, *Za Marksa*, Nolit, Beograd, 1971, str. 224.

5 Tretman kome je Staljin bio podvrgnut za života i posthumno kretao se od isticanja vrlina, preko naglašavanja izvesnih karakternih, ličnih osobina – nedostatka skromnosti, nelojalnosti, težnje za ličnom vlašću. Toljati u intervjuu iz 1956. godine datom časopisu „Nuovi argomenti“ oba pristupa smešta izvan kriterijuma marksističkog rasuđivanja. Palmiro Togliatti, Intervju časopisu 'Nuovi Argomenti', *Evrokomunizam i socijalizam*, Vjekoslav Mikecin (ur.), Globus, Zagreb, 1974, str: 7–20.

6 Tito će reći da je stvar oko kulta ličnosti pogrešno postavljena, nakon čega je iz sovjetskih agencija usledila kritika Titovih stavova objašnjenjima da njegova stanovišta mogu samo da nanesu štetu komunističkom pokretu kome je u cilju da ostane integralan. On će nedaće sovjetskog sistema videti u „birokratskom aparatu, u načinu rukovođenja, u ignorisanju uloge i težnje radnih masa.“ Miodrag Marović, *Sumrak staljinizma*, Sloboda, Beograd, 1978, str. 126–127.

za samoobrazovanje
Rilten
uciteljneznalica.org
društvena pitanja

Imenovati TO ratom

Nada G. Novaković

RADNIČKA KLASA JUGOSLAVIJE I SAMOUPRAVLJANJE

Kako je nastala radnička klasa

RADNIČKA klasa Jugoslavije posle 1945. godine bila je relativno malobrojna grupacija u društvu u kojem je dominiralo seljaštvo. Ona je postala važan, jedini osnov legitimiteta vladanja, jedina klasa kojoj se u teoriji i političkoj praksi nije osporavalo postojanje. Štaviše, njena uloga je smatrana istorijskom, u prevazilaženju klasnog društva, što se u svim socijalističkim društvima isticalo u prvi plan. Posebno su se u tom isticale političke elite koje su u njeno ime odlučivale i upravljale društvom. U Jugoslaviji su bili i posebni uslovi, u kojima se razvijalo/nametalo samoupravljanje. U centru ove sociološke analize su najvažniji rezultati toga i traženje odgovora na pitanje: Šta je samoupravljanje donelo radnicima i koliko je ono bilo radničko?

Najvažniji procesi kroz koje se stvarala radnička klasa Jugoslavije bili su ubrzana deagrarizacija, urbanizacija i industrijalizacija. Prva je samo nastavak ranijih mera, nacionalizacije i mera agrarne reforme, koje su marginalizovale seljaštvo kao klasu. Iz poljoprivrede i seljaštva, iz sistemskih i klasnih razloga, crpila se akumulacija za stvaranje novog društva. Posledice su, pored ostalih, masovno napuštanje sela, ograničavanje mogućnosti privređivanja (politikom investicija, cena, poreza, kredita, zemljišnog maksimuma...) i prelazak stanovništva u gradove. Za samo nekoliko decenija višestruko je smanjeno poljoprivredno, a povećano gradsko stanovništvo. Takvi procesi su u kapitalističkim društvima trajali vekovima. Za samo dve decenije (1961-1981. godine) poljoprivredno se stanovništvo smanjilo od jedne polovine na jednu petinu ukupnog stanovništva, a gradsko je poraslo od 28% na 46%. U Jugoslaviji je ove procese podsticala, usmeravala i kontrolisala politička elita na vlasti. Sve vreme ona je svoju ulogu tumačila kao nekog ko vlada u ime radničke klase.

Moderna radnička klasa nastajala je sa pojavom industrije i velikih gradova. U Jugoslaviji je proces urbanizacije tekao nešto sporijim tempom nego napuštanje sela i poljoprivrede. Posledice toga su i značaj procenat mešovitih domaćinstava. U strukturi radničke klase udeo „radnika-seljaka“ ili „polutana“ kretao se od 30% do 40%, u zavisnosti od stepena razvoja konkretne sredine. Ova napomena ima smisla jer su postojali pokušaju da se o proceni dometa samoupravljanja u prvi plan istakne uloga ovog podsloja radničke klase kao ometajućeg faktora razvoja. Godine 1983. radnička klasa je predstavljala 43% aktivnog stanovništva zemlje ili 3,86 miliona zaposlenih. Ona bi bila brojnija da od početka šezdesetih godina nije na rad u inostranstvo otišlo 20% radne snage. Jugoslavija je na taj način prva, i jedina socijalistička, zemlja koja je legalizovala radne migracije van zemlje, a posredno priznala da u socijalizmu postoji masovna nezaposlenost.

Brz industrijski razvoj, naglasak na teškoj industriji i elektrifikaciji su karakteristike socijalističkog shvatanja modernizacije društva. U Jugoslaviji on je uvođenjem samoupravljanja doživeo neke izmene, u meri u kojoj su se menjali glavni akteri odlučivanja o tome. U svakom slučaju može se reći da je favorizovanje industrije u odnosu na poljoprivredu i druge delatnosti bilo trajno i sistematsko. Prema podacima Marijana Korošića industrija je od 1955-1984. godine učestvovala u stvaranju DP sa 35,5%, a u investicijama 34,5%. Poljoprivreda je stvarala 17,8% DP, a u nju se investiralo svega 7,6%. Ovaj trend nije narušen do kraja postojanja Jugoslavije.

Obrazovanje radničke klase je nešto što je bilo nužno za industrijski i društveni razvoj. Krajem osamdesetih u strukturi radničke klase dominirali su KV radnici (47%) i NKV (26%). Svaki jedanaesti zaposleni bio je VKV radnik, a ostatak (9%) su VKV radnici. Ovi podaci dokazuju da je stvorena klasična radnička klasa, u čije ime se uvodilo i razvijalo samoupravljanje.

Kako se razvijalo samoupravljanje (autentično i institucionalno)?

Radnička klasa uopšte, pa i na ovim prostorima, imala je posebne ciljeve, oblike borbe i vrednosti koje je smatrala poželjnim i autentičnim. Jedna od njih je i samoupravljanje. Ukratko, to su vrednosti koje se vezuju za radnički pokret, pa svako insistiranje na tezi da je samoupravljanje izum Jugoslavije, njegov najrazvijeniji i poželjan oblik odlučivanja, nije empirijski i teorijski utemeljeno. Štaviše, razlikovanje autentičnog samoupravljanja i institucionalnog modela samoupravljanja je nužno, kako bi se pojasnile granice i dostignuća svakog od njih. **Ovde se zastupa stav da je autentično samoupravljanje radnika u Jugoslaviji „zarobljeno“, praktično odbačeno, ali ne i sasvim uništeno, u prvim decenijama posleratnog razvoja**. Na Prvom kongresu samoupravljača 1957. godine odbačena je ideja o tome da radnički saveti postanu i na globalnom nivou najvažnije institucije odlučivanja u društvu. Od tada je usledila ofanziva političke elite da se nametne drugi model samoupravljanja. To je učinjeno u više etapa, ali je suština modela ostala ista. **Kardeljev model samoupravljanja je, institucionalno, ideološki i stvarno, nametnut radnicima i ostalim građanima. On je „oktroisan“ odozgo, s vrha partijske i političke i državne piramide moći**. U periodu od četiri decenije samoupravljanje je imalo različite faze i oblike razvoja, od uvođenja radničkih saveta do razgranatog sistema institucija delegatskog sistema. Sve vreme su njegovi ideolozi i oni koji su ga nametali u prvi plan isticali interese, vlast radničke klase, u čije ime se sistem uspostavlja i razvija. Kako je to bilo moguće, čije interese je štitio i kakve su ekonomske i socijalne posledice?

Ko je usmeravao i kontrolisao samoupravljanje i zašto?

Najvažniji oblik društvene moći u socijalizmu je politička moć. Onaj ko je nju posedovao, imao monopol nad njom, donosio je najvažnije odluke o društvu. U Jugoslaviji je politička elita svoj legitimitet branila, pored ostalih sredstava, i ideologijom i praksom radničkog samoupravljanja. Osvrt na ekonomske rezultate razvoja društva, materijalni položaj radničke klase i ostalih društvenih grupa, dokazuje koliko je to samoupravljanje bilo uspešno. Da je bilo radničko ono bi štitilo njihove interese. Dovelo bi i do prelaska društva u višu fazu industrijalizacije i modernizacije i dovelo do rasta kvaliteta života svih građana. Osnovni podaci o tome, bilo naučnih rezultata, ili samo „kulture sećanja“ građana, to demantuju.

Ukratko, svaka faza razvoja samoupravljanja u Jugoslaviji bila je praćena i negativnim procesima. Jedan od njih je, veoma značajan na globalnom planu, da nije stvoren sistem odlučivanja koji bi proizveo efikasno odlučivanje i privredni sistem. Na širem planu zapažena je pojava da su se umnožavale institucije sistema, a opadala njihova efikasnost. Ekonomska i socijalna cena njihovog postojanja se uvećavala, toliko da su postale nekorisne, makar za interese radničke klase. O tome su najviše dokazivali podaci o konstantnom, dugoročnom padu društvenog proizvoda, produktivnosti rada, a rastu neefikasnosti investicija, nezaposlenosti, zaduživanju (preduzeća, republika i države), potrošnje svih oblika, nejednakosti i siromaštva.

Sistem samoupravljanja je praktično postao sredstvo nametanja interesa političkih elita, najpre na saveznom a posle i na republičkom i pokrajinskom nivou. On je gušio autentično samoupravljanje radnika i njihove pokušaje otpora (štrajkovi, protesti). Favorizovao je potrošnju, bez pokrića u proizvodnji, prerasподelu stečenog i pozajmljenog u korist političkih elita i srednjih slojeva. Što se sistem više usavršavao rasla je i neproizvodna potrošnja, pa i broj službenika. Godine 1989. u Jugoslaviji je bilo 506 društveno-političkih zajednica a 7.409 samoupravnih zajednica. Svaka od njih se finansirala iz dohotka privrede. Iz ličnih dohodaka radnika izdvajalo se dvanaest republičkih i šesnaest vrsta opštinskih poreza! Tako skupu i neefikasnu državnu adminsitraciju teško da bi mogla da izdržava i razvijenija privreda.

Društvena svojina i privredni sistem Jugoslavije

Društvena svojina nad sredstvima za proizvodnju je ključna kategorija za pojašnjenje i razvoj samoupravljanja u Jugoslaviji. Ona je shvaćena i ustavom i zakonima branjena kao materijalna osnova samoupravljanja, rada i vlasti radničke klase. Od početka sedamdesetih godina usledila su i ustavna i zakonska preciziranja, praćena novim institutima (osnovne organizacije udruženog rada, samoupravno dogovaranje i sporazumevanje, društveni dogovori, slobodna razmena rada, udruženi rad...). **U praksi se ona tumačila, najčešće i najviše, kao nesvojina**. U njenom korišćenju i upravljanju učestvovali su zaposleni, ali i svi drugi koji su donosili važne odluke (lokalne zajednice, državni, partijski i drugi organi).

Prema istraživanjima ekonomsita, kao Sofije Popov na primer, društvena svojina je bila najslabija karika sistema sticanja i raspodele dohotka! Sistem nije štitio i priznavao robni karakter sredstava za proizvodnju. On uopšte nije štitio minimalnu cenu njihove upotrebe. Nije postojala, sve vreme razvoja samoupravljanja, stvarna veza između cena proizvodnje, produktivnosti rada i prodajnih cena proizvoda. Sve do 1988. godine kamata na pozajmljena sredstva je bila niža od inflacije! Ovome se mogu dodati i zaključci S. Popov da su realni lični dohoci u Jugoslaviji od 1952-1986. godine za trećinu brže rasli od produktivnosti rada, a neefikasnost uloženih sredstva višestruko povećavala. **Ukratko, neefikasan privredni sistem je nužna posledica nametnutog modela razvoja i odlučivanja**.

Najvažniji odluke o tome donosila je politička elita. Najpre je sredstva crpla iz poljoprivrede. Zatim su pristigla sredstva od poklona, pozajmica i kredita sa Zapada. U meri u kojoj je Jugoslavija bila važna za suprodstavljanje modelu real-socijalizma sovjetskog tipa, utoliko je bila u povoljnijoj situaciji da dođe do novca. Praktično, razvoj samoupravljanja je bila još jedna karta legitimacije političke elite, koja se sve više pretvarala u vladajućću klasu. **Klasna i sitemska granicu koju politička elita nije prešla, nije htela ili smela da to uradi, bile su reforme privrede i društva. Svako ozbiljnije uvođenje tržišta ugrozilo bi njen monopol u društvu. Stoga se odustajanje od privredne reforme iz 1965. godine može smatrati ugaonim kamenom spoticanja, žarištem sukoba i krize samoupravljanja, društva i države.**

Sve što je usledilo kasnije samo je posledica prirode vladajuće klase, odabranog tipa svojine i političkog sistema. U prvi plan su izbile masovna nezaposlenost, ekonomske i druge nejednakosti, disprariteti cena, regionalne nejdnakosti, prevlast interesa političke elite nad radnicima. Stopa nezaposlensoti 1960. bila je 5,3, 1970. bila je 8,3%, a 1986. godine 16,6%! U meduvremenu se ozakonilo obavezno zapošljavanje pripravnika, a radno mesto postalo gotovo zagarantovano. Samo od 1974-1980. godine zaposleno je u društvenom sektoru svojine 800.000. lica. Za tako nešto bile su potrebne i investicije. Politička elita ih je našla u inostranstvu. Zaduživala je zemlju to više što je privreda slabije funkcionisala, s tim što je znatan deo sredstava otišao na potrošnju elite i srednjih slojeva.

Prema zvaničnim podacima Jugoslavija je 1960. godine bila dužna 1,8 milijardi $, a 1980. godine 20 milijardi. Zaduživala se po sve skupljoj ceni, tako da je od 1984-1988. godine za otplatu dugova platila 14,5 milijardi $! U to vreme zemlja je praktično pala u dužničko ropstvo. Po ekonomskim pokazateljima možda i nije, ali po uslovima na koje je pristala sigurno jeste. Naime, MMF je nove zajmove uslovio obavezom odustajanja od društvene svojine, favorizovanjem privatne svojine i tržišne privrede. To je bio ujedno i kraj samoupravljanja u Jugoslaviji. Godine 1988. sve je uneto u Zakon o radnim odnosima, a sasvim suprotno važećem Ustavu zemlje.

Politika raspodele dohotka, investicija, kredita, poreza i cena su bile takve da su trajno, sistemski raslojile zaposlene u različitim granama i preduzećima. Sistem je podsticao, štitio i nagrađivao zaposlene u prerađivačkim granama, one koji su proizvodili robu široke potrošnje i delatnosti važne za održanje sistema. Druge je decenijama deprivilegovao po više osnova. Među njima su poljoprivreda, rudarstvo, proizvodnja sirovina, prehrambena, tekstilna industrija i zanatske usluge. Politikom (ne/zamrzavanja) cena, vancenovnim merama (carine, subvencije) je nagrađivao jedne, a više oporezivao i slabije investirao u druge. **Posmatrano na globalnom nivou i u dužem periodu ovo je doprinelo rastu regionalnih nejednakosti i raslojavanju radničke klase. To je povoljno tlo za manipulaciju njenim interesima i jačanje unutarklasnih sukoba**.

Ključna kategorija ideologije samoupravljanja u Jugoslaviji bila je raspodela prema radu. Ona je svim navedenim sistemski onemogućavana. Na ekonomskom planu to se, pored ostaloga, ispoljilo i kroz nejednakosti u zaradama. Rad istog obima i kvaliteta, zavisno od grane u kojoj je radnik zaposlen, plaćao se u odnosu 1:3! Na nivou grupacija odnos je pred kraj osamdesetih bio 1:4! Privilegovane delatnosti bile su više zastupljene u razvijenijim republikama i regionima, a deprivilegovane u manje razvijenim. To su stvoreni realni uslovi da se suprostave interesi jednog dela radničke kalse drugim radnicima i građanima drugih republika. Takve materijalne nejednakosti nisu postojale između republičkih i pokrajinskih elita na vlasti. One su materijalno, kulturno, politički već činile relativno prepoznatijivu klasu.

Dr Nada G. Novaković, naučni saradnik, Institut društvenih nauka, Beograd

nastavak u sledećem broju

donator:
FONDACIJA ZA OTVORENO DRUŠTVO • OPEN SOCIETY FOUNDATION
partneri:
UČITELJ NEZNALICA I NJEGOVI KOMITETI
Imenovati TO ratom
RAVANICA/RADNIST
CRNILA PATRIOTA SRBIJE
Savez za radničko društvo
Izdavač:
Učitelj neznalica i njegovi komiteti
Urednik:
Ivan Zlatić
Dizajn i prelom:
Matija Medenica